

За і проти Ганді

(З французького)

I. — Не можна відмовити Ганді пошанівку, належного великим апостолам. Він людина віри, яка не щадить ні себе, ані інших щоби лиш оснувати Царство Боже на землі. Як кожде апостольство, і його є героїзм на службі любови ближнього. Він живе для того, що уважає добром, і вчить своєї правди всіх людей. Його воля і жадоба чину непохитні: його евангелія — безпереривна акція. Слушно чи ні, він уходить за голос і сумління Індії. Він промовляє до Європи в імя цілого континенту, який гине під несправедливими законами Англії; тобто він прагне нас переконати, що сто тисячів Англіїців допроваджують до розпачі, до голоду і рабства триста пятьдесять мільонів Індусів. Ганді хоче визволити свій нарід від гнету, і вносить в свою справу непохитне завзяття, незломну відвагу людини, що готова тисячу разів наразити своє життя, щоби хоч годину приспішити наступлення царства добра і справедливости на цім пекельнім світі.

II. — В Ганді багато сили. І ціла та сила походить з його любови ближнього. Він людина, яка терпить за всіх тих, що терплять. Пристрасне бажання справедливости одушевляє всі його думки і чини. Опріч добрости свого характеру, він не має нічого величного. Добрість може лучитися з не абиякою мужністю. Інтелігенція вимагає іншого роду відваги.

Прикро, що характер так часто існує коштом думки. В мистецтві геній глузує з характеру: він є втілений характер, в цілій його первісній силі. Лучається, що артист дбаючи про характер тратить свою геніяльність. Колиб це відбивалося лиш на його думці, але тоді никне й ціла його творча міць. З области креації переходить він тоді в область моралі. Як наприклад Толстой. Світ для нього вже тоді не обєкт, але ціль, предмет навчання. Щоби оснувати добре і справедливе життя, цєбто таке, яке відповідає його засадам, поет тратить сенс життя взагалі, яке зробити гарним є його покликання. Ніколи жадний Грек не спустився-би до такої марноти.

III. — Магатма є так мало поет і мистець, як лиш можна собі уявити. Він навіть не має жадного зрозуміння для гарного, ані для смішного. Фанатик моралі завжди готовий нищити зло, де його не стріне, а воно є всюди, де нема добра, яке він проповідує.

Бридикість Ганді дуже дивна. Колись може про нього говоритимуть: „огидний малий Індус“, як говорять „цей

худий малий жид" про Св. Павла. Він вилядає на один з тих трупів, які тисячами з'являються в часи голоду в його країні: він прийняв вигляд найулюбленішого предмету свого милосердя. Схудлий, скорше з нужденним як аскетичним виглядом, плохий, вічно терплячий на ревматизм, він майже чорний, остільки його шкіра нагадує ту, подібну до сажі сірість, що масть мурини коли бліднуть. Його члени, руки й ноги виглядають мов патички, засушені в димі і вогні. Це дідусь неозначеного віку між 60 і 80. Зрештою з нього видко тільки голову, лису і гладку. В тій своїй голові цілий Ганді. Череп за великий як на малий його зріст. Рот як у вигребаного мерця, величезна діра де перехрещуються кілька зубних огризків. Але його усмішка і погляд повні доброти. Віра й сліпе завзяття менше в них відбивається, як його милосердя. Ось людина, яка може стати для інших всім.

Не лиш дивно, а просто жалю гідне, що ця сила, така певна себе, є так обмежена найбільш тіснозорою думкою. Ганді як і ціла Індія, всупереч тому, що про це нам оповідають, не вміє думати. Їх душа вибухлива і поплутана. Як і їх статуї, їх дух розпускає на всі боки свої лапчачки, щоби нічого не злапати. Великість, якою наділяють їх філософію і митиковання, є гра слів і забобон. В цім тропікальнім лісі знайдете що лиш хочете: усе крім порядку і знання. А метафізика це ніщо. коли вона не є підставою і оправою для фізики і геометрії.

Від трицяти віків Індуси філософують і не здолали дати досі собі геометрії і науки, які греки утворили зараз як тільки навчилися думати. Плятон був геометр, і колиб ним не був, не ставби і метафізиком. Геометр є Декарт і Європа три віки жила його геометрією. Всяка філософія, що не видала з себе математики, є порожня забава. Математика це універсальна мова думки, рівна з своїм об'єктом. Думка, яка не знаходить своєї мови і її не шукає навіть, не є думкою. Думаючи Індія це хаос, без жадного поняття якоїб то не було точности, ні міри. А знання це міра.

IV. — Що до інтуїції Індії, вона зовсім иншого роду. Ганді таксамо далекий від Веди і Рама Крішна, як від Аристотеля й Декарта.

Думаючи лише в овиді моралі, Ганді по своїй суті є примітивний. Тим більше, що мораль в чині це політика сентименту.

Ганді є оптиміст до безконечности, в сталім захопленню. Він вірить в добрість людини і досконалість природи. Жажливе пожирання істот в тропікальнім лісі нічого його не навчило. Яку иншу науку мігби він винести з того, якаб не була руїною і глумом з усього, в що він вірив і що відчував? Природа є проти всякого миру і проти всякої рів-

ности. Певно, людина на те й людина, щоби протиставитися природі: але щоби її перемінити, не заперечити.

Наука непротивлення насильству найсумніша наука, а система набедреної білої опаски смішна. Наука непротивлення є смутна, бо якраз вона надається на те, щоби викликати найгірше з насильств і утревалити його царство. Толстой не лише не навернув свою родину, яка билася за його засади, не лиш не навернув тульських селян, але вони зійшлися взаємно мордуватися над його могилою, вони позбавили його спокою і в домовині і розвіяли його кости. Провідники миру за всяку ціну, не приносять його навіть мертвим.

Коли Ганді, входив на поклад, аби удатися до Європи, його вірні счинили порядну бійку з його противниками на набережній Бомбею. І насильники змасакрували прихильників непротивлення насильству. Але це ще не найгірше. В Індії є вісімдесят мільонів людей, якими всі інші погорджують, яких ненавидять і якими брідяться: таке є становище паріїв від трьох чи чотирьох тисячів літ. Цебто один Індус з чотирьох, належить до цієї помітуваної касті; він родиться й живе для ганьби і плювків. Отже, коли в світі жила коли будь раса непротивленців, то це є вони. І ось вже чотири тисячі років є вони в розпачі, із знищеною душею, живучи в болоті. Що ви про це думаете, Ганді? Нині ви берете їх в оборону, але ви нічого не осягнете. Ліпше булоб, щоби протягом тих чотирьох тисячів літ, вони самі про це подумали. Колиб ці нужденні барани малиб силу, колиб серед їх юрби можна булоб начислити вовків і львів, або попросту пристрасні душі, то від трьох віків не булоби вже паріїв. Що про це думаете, Ганді? Біда індуським паріям, які схиляють голову перед зухвальцями, що ними погорджують: вони самі викликають погорду і заслужили її.

Природа є вища і більш жорстока: природа вимагає гієрархії. Колиж є страшна й непогамована, то тому, що її ціллю є створити еліту. Природа аристократична. Апостоли ні.

